

הדי ימינו בשירת ש. שלום *

"במזל דמים נולדתי

וסער חולל נתיבי"

דומני שאם נקבע, כי האקטואליות היא קו ההיכר הבולט ביותר של שירת ש. שלום, לא תהא בכך משום הפרזה או סטיה מן האמת, ואף לא נמצא אשמים בקיפוח היקפה של יצירה שירית זו. אמנם יש להודרו ולהקדים ליבון למושג האקטואליות ולסילופו, שכן נעשה מושג זה שגור בפי הבריות בזמננו, ובדרך כלל משתמשים בו במשמעותו הפשוטה, השטחית. הפשטנים גורסים: אם פלוני חיבר שירים על מאורעות ומעשים "טריים", הריהו בלא-כל ספק משורר "אקטואלי", ואם לא עשה כן, הריהו כביכול תלוש מסביבתו ומתקופתו, שרוי בשפירר עליון. ודרך הדיון הזאת אינה ממצה את הענין לעומקו כיון שהיא מסתמכת רק על הנושא ולא על המות. וכידוע, אין לנושא חשיבות ראשונה במעלה ביצירה, ואסור להוציא משפט על יצירה לפי הענינים שהיא עוסקת בהם ולפי כוונותיה הגלויות בלבד.

ש. שלום בשני הכתרים וכו'. בכל יצירתו השירית באה לידי ביטוי "רוח הזמן" משום שהוא נתברך בכשרון מיוחד במינו: הכשרון להיות בן-הדור. מעורה הוא בחיי התקופה על כל גילוייהם. הוא היה שותף לגורלו ועד לסבלותיו וללכטי של אותו דור, שראה את אור העולם בראשית המאה העשרים וקלט רשמים ראשונים בימי מלחמת העולם הראשונה.

"כשנולדנו אנחנו, כשפקחתי אני, כותב הטורים האלה, ראשונה את עיני רחמי בעולם, — כותב ש. שלום במסתו האוטוביוגרפית "על דרכי ביצירה" — ראיתי אמנם גם כן (כמשוררים העברים בני הדור הקודם) מעייק טהור ביער; ואולם לא הרחק מאותו יער ומאותו מעייק התרוצצו רכבות של ברזל והובילו צאן אדם לשחיטה, במלחמת העולם "הגדולה". לא הרחק מאותו יער ומאותו מעייק טהור ניתלו יהודים על העצים, נאנסו בנות ישראל, עלו בתי כנסיות באש, יצאו שיירות של "פליטים" יהודים, אנשים, נשים וטף לתוך אי-הידוע. ובבית סבא "הצדיק" שעל יד המעיין ובתוך היער, התחוללה בוועה עמומה

מלחמת הישן והחדש בישראל. החסידות דלקה בכל שלהבותיה והכפירה פרצה בכל משבריה. והכל ביצר, בחוויה, בקטסטרופות נפשיות."

הילד ראה שולי שמים מאדימים מדם וערי הריגות, הנער חזה בהתמוטטות כל הקדוש והמקודש, והאיש הצעיר היה נתון במערבולת התסיסות והפילור-סופיות של הדור. כל אלה השתקפו בנפש רגישה והיא שיקפתם ביצירה השי-רית. תן דעתך הקורא על דברים אלה ותתחוויר לך משמעותה של "היד השניה" המבצעת מעשי הרס והשמדה כנגד רצונו של האדם שאיננו שולט בה; תבין גם שהאדם שעברה עליו כוס התרעלה הזאת, ממילא נפגמה שלמותו הנפשית, והוא לא מצא סיפוקו באידיליה, לא בא אל המנוחה עד שלא נתן ניב סוער לנפתוליו.

מֵאֲמַת שֶׁהִכַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי אַחֲרַי,
מִמְכָּשׁוֹל שֶׁהִסַּחְתִּי מִדְּרֹךְ לִבִּי.
מִשְׁלָפִים לֹא עָקַרְתִּי בְּגִדְל כּוֹרֵת –
צְמַחַת, גְּדֵלָת, מוֹתִי וְאוֹרִבִּי.

אבל אם גם המאורעות האלה מצטרפים עכשיו לתמונה אחת של עוגם וסבל, לא היה בכוחו של כל אחד מהם לחוד, לחולל סערת רוחות, ולא לכל היתה ברורה משמעותם, כשורתם; לכן נמצאים בשירה רק ציונים מועטים ומקריים בלבד לאותם מאורעות, אם כי האוירה הכללית שנוצרה מפעמת ביצירות רבות; אולם, הדברים שאירעו לאחר עליית הנאציזם באשכנז הפכו את הקצרה על פיה, עברו על כל תחומי הדמיון באכזריותם, ואיש הרוח נתבע להגיב עליהם מידית.

ש. שלום נתן בשירתו ביטוי נאמן לקורות ימינו, גם מבחינת "הנושא". אין כמעט מקרה וחזיון, למן מאורעות הדמים בארץ ועד לימי חורבן הגולה שלא הוצב לו אות זכרון עלי-ידו. רובם של שירים אלה קובצו בספר "עולם בלהבות" ומיעוטם — אלה שנוצרו במשך השנתיים האחרונות, וגם אלה שנכתבו קודם ולא נכללו משום מה באותו ספר — כונסו עתה ב"אילן בכות". (הוצאת "יבנה" תש"ן).

עוד לאחר הופעת "עולם בלהבות" נתעורר בקרית ספר שלנו ויכוח סוער שהוסב על הבעיה: האם שירה היא זאת או לאו. "אסתטיקנים" עדיני-טעם

ואניני־דעת בדקו בהלכות היתר ואיסור והדביקו תו על כל שיר ועל כל חרות ; בדרך כלל פסקו : "זיוף", ולעתים רחוקות : "אמת". לא אכנס עתה לעוביי־קורתו של ויכוח זה שכבר אבד עליו כלה. רק זאת אעיר : איש לא ניסה לאחות את הקרעים שבין החלק ה"בלתי־אקטואלי", כביי־כול, של שירת ש. שלום, לבין חלקה ה"אקטואלי". איש לא ניסה לאחד את שני הצדדים השונים שביצירה זו, על ידי השקפה עליה מקרן החזות של אחדות הווייתה הרוחנית. נשתכח מאתנו אותו דבר שסטיפן גיאורגה כה היטיב להגדירו : "ערך השירה אינו נקבע על ידי בית אוצר אחד ואפילו מוצלח מאד. בשורה אחת, בית אחד, או אפילו קטע גדול יותר. הצירוף, היחס ההדדי שבין החלקים השונים, ההמשך ההכרחי של חלק אחד לחברו — הוא הקובע את השירה הנעלה".

אמנם, נכון הדבר שבשירה זו המשננת ומספרת את האמת האיומה, אין שלמות של צורה ותפארת־מבנה. כי המשורר שראה אשיות עולם מתערערות, זנח את מלאכת־המחשבת, ובא להזעיק לעורר את השאננים, הפך מ"מנעים רוף" ל"מצפון העולם". אולם, דווקא הצורות השבורות של השיר הן בבואה נאמנה לשבר אחר, שבר עמנו ושבר האנושיות, — ודווקא כשלונות ההבעה הם המעידים על אמת השיר. ש. שלום כואב את כאב עמו המעונה, את כאב האדם הדווי. והשירה היא הפורקן האחד לכאבו. אם עלתה בידו לבטא כל עצמת הכאב או לא, שאלה טפלה היא. — שכן קודמת (בחשיבות) ה"הוויה של שירה" לשיר, ומשורר יכול להיות קיים אפילו כאשר הוא שותק, או קולו חלוש ופגום.

"דבר", 25.1.46

(*) בשולי "אילן בכות" לש. שלום (הוצאת "יבנה" תש"ו).